ASSAIG · EUROPA · 2026

La gran cruïlla de les llibertats civils

Quan una idea concebuda per protegir la llibertat pot acabar erosionant les condicions que la fan possible

Xema Gatnau

2026

Les llibertats civils modernes no van sorgir en abstracte ni van ser concebudes per funcionar sota qualsevol circumstància històrica imaginable. Van néixer dins d'un món delimitat, amb conflictes intensos però també amb un sòl cultural compartit. La qüestió decisiva és si poden continuar aplicant-se de manera automàtica quan aquest sòl, els recursos i fins i tot el subjecte polític que les sosté deixen de ser estables.

1. Un pacte nascut en un món delimitat

Les llibertats civils modernes es van formar a Europa després de segles de conflictes religiosos i polítics entre catòlics, protestants i altres faccions cristianes. Eren enfrontaments profunds, sovint brutals, però es produïen dins d'un mateix espai civilitzatori: poblacions que, malgrat les diferències doctrinals, compartien una història entrellaçada, unes estructures familiars semblants, formes de vida pròximes i una determinada continuïtat jurídica i cultural.

El pacte liberal va aparèixer per fer possible la convivència entre individus i grups que discrepaven radicalment, però que continuaven formant part d'un cos polític relativament recognoscible. La llibertat de consciència, la tolerància religiosa, la igualtat davant la llei i la limitació del poder estatal responien a problemes concrets: impedir la persecució, frenar l'arbitrarietat i evitar que cada desacord acabés en guerra civil.

No és cap desqualificació del liberalisme recordar que tota arquitectura política pressuposa unes condicions. Els seus creadors podien imaginar minories religioses, dissidències morals o disputes entre faccions. El que difícilment podien anticipar era un món en què centenars de milions de persones poguessin desplaçar-se entre continents amb una facilitat material sense precedents, mentre una interpretació expansiva dels drets humans convertia qualsevol restricció en una sospita moral.

Això no significa que la llibertat fos un error. Significa que va ser concebuda per a un paisatge històric que ja no existeix exactament igual. I quan canvia el paisatge, cal preguntar-se si les regles continuen protegint allò que volien protegir o si, aplicades mecànicament, poden arribar a produir el contrari.

2. Finitud material i universalitat moral

> *La universalitat moral no elimina la finitud material.*

Les societats receptores són finites. El territori és finit. L'habitatge és finit. Els recursos fiscals, els hospitals, les escoles, les infraestructures i la capacitat administrativa són finits. També ho és la capacitat d'integració lingüística i cultural, i fins i tot la disposició d'una població a assumir indefinidament transformacions que no ha decidit conscientment.

En canvi, el llenguatge polític contemporani tendeix a formular els drets com si poguessin exercir-se sobre recursos il·limitats. Però qualsevol dret que implica habitatge, educació, sanitat, protecció social, seguretat o participació política recau sobre institucions concretes, pagades per comunitats concretes i sostingudes per béns necessàriament escassos.

La universalitat moral no elimina la finitud material. Proclamar que tota persona té dignitat no resol automàticament quantes persones pot absorbir una ciutat, una nació o un sistema de benestar sense deteriorar-se. Entre el principi i la seva aplicació hi ha sempre una estructura material, una comunitat que suporta el cost i una prioritat política que cal justificar.

Quan aquestes preguntes es consideren indecents o il·legítimes, el debat queda mutilat. El sistema continua prometent drets sense definir capacitats, com si la bondat de la intenció pogués substituir l'aritmètica dels recursos, del territori i del temps.

3. L'absència de límit també és una decisió

> *No decidir cap límit és permetre que el límit el decideixin els fets consumats.*

El problema no és només que hi hagi immigració. El problema és que no existeix un límit polític final, clar, públic i vinculant. No hi ha una xifra màxima assumida, ni un punt en què les institucions diguin que la capacitat del país s'ha esgotat o que la transformació demogràfica no pot continuar sense alterar irreversiblement la comunitat política.

Es parla de gestionar fluxos, repartir persones, crear vies legals, regularitzar situacions o millorar la integració. Però gairebé mai no es respon la pregunta essencial: quin és el límit? Deu milions més? Cinquanta? Cent? Quin canvi demogràfic es considera acceptable i qui té legitimitat per decidir-lo?

La manca de resposta no és neutral. En un procés acumulatiu, no establir cap límit significa permetre que el límit el determinin els fets consumats. Cada decisió pot semblar provisional, humanitària o excepcional; la suma, però, transforma de manera permanent el país.

Així, el sistema avança sense haver definit el punt d'aturada. Manté el moviment perquè frenar sembla moralment més difícil que continuar, encara que ningú no hagi comprovat si el camí condueix a un pont o a un precipici. No hi ha fre perquè no s'ha previst que algun dia caldria frenar.

4. Decisions racionals, conseqüències col·lectives

No cal imaginar cap conspiració per comprendre la força de la dinàmica. Per a una persona que viu en un país pobre, insegur, superpoblat o sense perspectives, emigrar cap a un país més ric pot ser una decisió perfectament racional. Si les fronteres són permeables, les expulsions poc probables i existeixen vies de regularització o de nacionalització, l'incentiu és evident.

Cada individu pot actuar racionalment des del seu punt de vista. Però la suma de milions de decisions racionalment individuals pot generar un resultat col·lectivament destructiu. El que és beneficiós per a una persona no ha de ser necessàriament sostenible quan és repetit per milions.

Els costos, a més, no es reparteixen de manera igual. Les elits econòmiques poden beneficiar-se d'una oferta abundant de mà d'obra, d'un mercat immobiliari tens, d'un consum més gran o d'una població activa en expansió. També poden protegir-se mitjançant barris segregats, escoles privades, sanitat privada i xarxes professionals tancades.

Les classes populars i mitjanes, en canvi, suporten primer la competència pels lloguers, els salaris baixos, les escoles, la sanitat, les ajudes i l'espai públic. Persones que intenten legítimament millorar la seva vida poden acabar fent-ho, objectivament, a costa d'altres persones que també tenen drets, arrelament i necessitats, però que han deixat de ser considerades prioritàries dins del seu propi país.

Aquí apareix una paradoxa política: en nom d'una justícia universal es poden aplicar polítiques que empitjoren materialment la vida de les classes més vulnerables de les societats receptores. La moral es proclama universal; el cost, però, es concentra localment.

5. De la diàspora a l'instrument geopolític

A aquesta dinàmica espontània cal afegir-hi una possibilitat que no pot descartar-se simplement perquè encara no hagi adoptat una forma explícita: que grans estats demogràfics arribin a considerar l'emigració massiva com un instrument d'interès nacional.

No cal afirmar que avui existeixi una estratègia coordinada destinada a substituir demogràficament Europa. N'hi ha prou d'observar que fomentar o aprofitar una diàspora nombrosa pot ser racional per a un estat amb una població enorme, jove i creixent. Pot alleujar pressions internes, rebre remeses, ampliar xarxes comercials, projectar influència cultural i crear comunitats externes vinculades al país d'origen.

En una democràcia, la demografia acaba tenint conseqüències polítiques. Els residents poden convertir-se en ciutadans; els ciutadans voten; els grups nombrosos adquireixen capacitat electoral, institucional i cultural. Una diàspora consolidada pot condicionar partits, polítiques públiques i relacions exteriors.

L'argument no és que tot allò racional hagi de succeir necessàriament. És que allò que és racional, avantatjós i no està impedit té una probabilitat significativa de ser intentat per algun actor. Un sistema responsable no es limita a confiar que ningú explotarà les seves vulnerabilitats: les preveu abans que es converteixin en fets irreversibles.

6. Qui forma el demos?

El liberalisme contemporani continua pensant els drets com si el cos polític fos estable, precisament quan ha deixat de garantir aquesta estabilitat. Es protegeixen els drets individuals d'entrada, residència, reagrupació familiar i nacionalització; en canvi, el dret col·lectiu d'una comunitat històrica a preservar la seva continuïtat demogràfica, cultural i política gairebé mai no és formulat amb la mateixa claredat.

Això obliga a plantejar la pregunta que el debat sol evitar: qui forma el demos? És simplement el conjunt canviant de totes les persones que aconsegueixen arribar i establir-se en un territori? O existeix una comunitat històrica anterior, amb dret a decidir la magnitud, les condicions i la direcció de la seva pròpia transformació?

Una democràcia no és només un procediment de votació. Necessita un subjecte polític capaç de reconèixer-se, acceptar obligacions comunes i projectar-se cap al futur. Sense una certa continuïtat, la democràcia corre el risc de convertir-se en un mecanisme pel qual una població canviant decideix sobre un país que ja no sent com una herència compartida.

Quan la composició del subjecte polític pot modificar-se profundament sense que la població preexistent n'hagi decidit conscientment la magnitud, apareix un problema de legitimitat. No es tracta només de saber si els nouvinguts poden adaptar-se a les institucions, sinó de preguntar si l'acumulació del procés transforma les institucions, els valors i el mateix poble que les havia creat.

7. Quan la civilitat perd el seu sòl

La civilitat no existeix al marge de les condicions materials. Una població pot acceptar grans discrepàncies religioses, morals i polítiques mentre percep que hi ha un marc comú, que les regles són recíproques i que les institucions protegeixen també els seus interessos bàsics.

Però quan una part creixent de la població sent que perd habitatge, seguretat, poder adquisitiu, qualitat dels serveis, continuïtat cultural i capacitat de decidir sobre el futur, la confiança es deteriora. I sense confiança, el pacte civil es debilita.

Davant la precarietat, el conflicte distributiu i el desarrelament, les apel·lacions abstractes a la tolerància poden deixar de ser suficients. No es pot exigir moderació indefinida a una població mentre les institucions es neguen a reconèixer que els límits existeixen o que les seves preferències també tenen legitimitat.

La fam, la inseguretat, la pèrdua d'estatus i el malestar social poden trencar ràpidament consensos que semblaven sòlids. Els pactes polítics no són lleis naturals: depenen de les condicions materials, afectives i simbòliques que els sostenen.

8. Europa torejada

> *Europa pot creure que dirigeix la marxa quan, en realitat, és transportada per una força que ja no controla.*

La imatge del brau blanc que s'enduu Europa adquireix aquí un significat nou. En el mite, Europa és raptada per Zeus transformat en toro. En l'al·legoria contemporània, Europa cavalca sobre una força que ella mateixa ja no controla, mentre arrossega al darrere l'economia, les institucions, la tradició i la confiança pública.

El camí sembla sòlid perquè durant molt de temps ha funcionat. Hi ha plans, estratègies, paraules solemnes i indicadors de progrés. Però els mapes s'acaben abans que el terreny i les institucions no han dibuixat què hi ha al final de la ruta.

El toro continua avançant. No perquè hagi valorat racionalment el destí, sinó perquè el moviment s'ha convertit en la seva pròpia justificació. Aturar-se sembla reaccionari, immoral o impossible; continuar és presentat com l'única opció respectable, encara que el camí acabi de sobte.

Europa, asseguda sobre el brau, pot creure que dirigeix la marxa quan en realitat és transportada per una combinació d'inèrcia institucional, dogma moral, incentius econòmics i por a pronunciar la paraula límit. El precipici no ha estat previst perquè preveure'l hauria obligat a discutir allò que el sistema prefereix considerar impensable.

9. Preservar la llibertat exigeix poder limitar

> *Una llibertat que impedeix defensar les seves pròpies condicions pot convertir-se en el mecanisme de la seva desaparició.*

Les llibertats civils van ser creades per protegir la societat contra el poder arbitrari. Però poden acabar incapacitant aquesta mateixa societat per protegir-se si s'interpreten com una prohibició absoluta d'establir fronteres, prioritats i límits.

Una comunitat política que no pot decidir qui en forma part, en quina quantitat, a quin ritme i en quines condicions ha deixat de controlar el seu propi futur. Sense aquesta capacitat, la sobirania es converteix en una fórmula buida.

La qüestió no és si cal abandonar les llibertats civils, sinó si poden sobreviure sense una comunitat cohesionada, recursos suficients i un demos conscient de si mateix. Cap llibertat existeix en el buit: necessita seguretat, confiança, continuïtat institucional i una població disposada a sostenir-la.

Una concepció de la llibertat que impedeix defensar les condicions que la fan possible corre el risc de convertir-se en el mecanisme de la seva pròpia desaparició. La gran cruïlla del nostre temps consisteix a decidir si les llibertats civils continuaran sent instruments al servei de les comunitats que les van crear o si es convertiran en dogmes desconnectats de qualsevol límit material, demogràfic i històric.

El precipici no desapareix perquè ens neguem a mirar-lo. I l'absència d'un pla no impedeix la caiguda.

Xema Gatnau
2026